

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

Κύκλος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΣΥΝΟΨΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ

ΑΔΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΝΑΟΥ & ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

(Αναφορές υπ' αρ. πρωτ. 19059/2006 & 226/2009)

Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη:
Χειριστής:

Ανδρέας Τάκης
Μιχάλης Τσαπόγας

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2009

Κατά την τελευταία τριετία, ο Συνήγορος του Πολίτη έλαβε αναφορές από τις οποίες προκύπτει όξυνση του φαινομένου μακρών καθυστερήσεων στη διαδικασία αδειοδότησης ναών ετεροδόξων θρησκευτικών κοινοτήτων. Με το ζήτημα αυτό ο Συνήγορος του Πολίτη είχε ασχοληθεί και παλαιότερα, καταλήγοντας (Ετήσια Έκθεση 2001: σελ. 256) σε προτάσεις νομοθετικής μεταρρύθμισης, ενώ μέχρι πρό τινος παρατηρούσε (Ετήσια Έκθεση 2004: σελ. 82) ότι η επίμαχη διαδικασία φαινόταν να οδηγείται αισίως προς εξομάλυνση.

Ωστόσο, η πρόσφατη επανεμφάνιση του προβλήματος φαίνεται πως δεν ανάγεται σε απλή διοικητική δυσλειτουργία, αλλά σε επιλογή της διοίκησης μετά από γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Γνωμοδότηση που δεν αρκείται στον έλεγχο των προϋποθέσεων που τίθενται από το Σύνταγμα και την κοινή πολεοδομική νομοθεσία, αλλ' επί πλέον υποδεικνύει έλεγχο σκοπιμότητας (*«αν υπάρχει πραγματική ανάγκη ιδρύσεως ναού»*) και ορίζει ως πρόσθετο κώλυμα όχι μόνο τον προσηλυτισμό, αλλά και *«οποιαδήποτε άλλη επέμβαση σε βάρος της επικρατούσης θρησκείας»*, κατά παρέκκλιση από σχετικές αποφάσεις του Αρείου Πάγου και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Επί πλέον, οι καθυστερήσεις στη διαδικασία αδειοδότησης ναών δημιουργούν ήδη προσκόμματα και στη ληξιαρχική καταχώριση γάμων, τελεσθέντων κατά το τυπικό ετεροδόξων θρησκευτικών κοινοτήτων. Ωστόσο, κατά την ισχύουσα νομοθεσία, το ληξιαρχείο θα έπρεπε να ελέγχει μόνο την ταυτότητα του θρησκευτικού λειτουργού που τέλεσε τον γάμο, καθώς το κύρος του γάμου δεν εξαρτάται από τη νομιμότητα του ναού ως κτιρίου.

Επισημαίνοντας τη σοβαρότητα του θέματος εν όψει και σχετικών διεθνών δεσμεύσεων της χώρας, ο Συνήγορος του Πολίτη εξέθεσε αναλυτικά τις απόψεις του στα αρμόδια Υπουργεία Εσωτερικών και Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων.

Α. Απόσπασμα εγγράφων ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
υπ' αρ. πρωτ. 19059.06.2.5/23.7.2008 & 19059.06.2.8/4.8.2009
προς το ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του σύμφωνα με τα άρθρα 3 & 4 ν. 3094/2003, εξετάζει την από 28.12.2006 αναφορά (αρ. πρωτ. 19059) του νομικού προσώπου «...», σχετικά με σειρά αναπάντητων αιτήσεων για χορήγηση αδειών ίδρυσης ευκτηρίων οίκων. Όπως μας πληροφόρησε (έγγραφο υπ' αρ. πρωτ. ../Α3/23.7.2008) η Διεύθυνση Ετεροδόξων & Ετεροθρήσκων του Υπουργείου Εθνικής

Παιδείας & Θρησκευμάτων, έχουν εν τω μεταξύ ικανοποιηθεί οι αιτήσεις υπ' αρ. .../Α3/2005 (Βόλος) & .../Α3/2006 (Κάρπαθος), ενώ εκκρεμούν οι υπ' αρ. .../Α3/2005 (Τρίκαλα) & .../Α3/2006 (Ζάκυνθος).

Αποδεικνύεται, έτσι, βάσιμη η διαμαρτυρία για **ενδημικές καθυστερήσεις**, των οποίων η αιτιολόγηση (άρθρο 4 § 2 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας: «*η αρμόδια υπηρεσία οφείλει να γνωστοποιήσει εγγράφως ... τους λόγους της καθυστέρησης*») δεν είναι εμφανής. Το γεγονός αυτό προσλαμβάνει εξαιρετική σημασία αν παραβληθεί προς τη **ρητή δέσμευση της Ελλάδας**, όπως κατεγράφη στην απόφαση ResDH(2005)87 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την εκτέλεση της απόφασης «*Μανουσάκης κατά Ελλάδος*» του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «***that no similar violation will reoccur in the future***» [ότι καμιά παρόμοια παράβαση δεν πρόκειται να εκδηλωθεί στο μέλλον].

[...]

Με το υπ' αρ. πρωτ. .../Α3/27.11.2008 έγγραφό της, η Διεύθυνση Ετεροδόξων & Ετεροθρήσκων μας πληροφόρησε αναλυτικά για την τύχη των υπολοίπων αιτήσεων. Από το έγγραφο αυτό προκύπτει, πράγματι, ότι οι εναπομένουσες εκκρεμότητες ανάγονται στη διευθέτηση αμιγώς πολεοδομικών και κτιριολογικών ζητημάτων, καθώς, όπως προηγουμένως είχε διευκρινισθεί (έγγραφο υπ' αρ. πρωτ. .../Α3/7.10.2008), επί μεν προϋπαρχόντων κτιρίων απαιτείται «***βεβαίωση περί της καταλληλότητας ... για τη συνάθροιση αγνώστου αριθμού ατόμων***», επί δε υπό ανέγερσιν ευκτηρίων οίκων ερευνάται «***αν στην αιτούμενη κάθε φορά θέση επιτρέπεται από το εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο η χρήση την οποία αφορά η σχετική άδεια***».

Όπως ήδη σε προηγούμενο (υπ' αρ. πρωτ. 18893.06.2.6/9.9.2008) έγγραφό μας έχουμε καταστήσει σαφές, ο Συνήγορος του Πολίτη δεν προβάλλει καμμιάν αντίρρηση για την πρακτική χρονικής **πρόταξης των πολεοδομικών και κτιριολογικών εγκρίσεων**, η οποία πράγματι **δεν συνιστά περιορισμό της θρησκευτικής ελευθερίας**,

- εφ' όσον, φυσικά, εφαρμόζεται υπό όρους χρηστής διοίκησης (δηλαδή χωρίς να εξελίσσεται σε φαύλο κύκλο μεταξύ δύο υπηρεσιών εκ των οποίων κάθε μία θέτει ως προϋπόθεση δικής της έγκρισης την προηγούμενη έγκριση της άλλης), και
- εφ' όσον συνοδεύεται από αντίστοιχη ειδοποίηση των αιτούντων κατ' άρθρο 4 § 2 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.

Ωστόσο, κατόπιν αυτής καθ' εαυτήν της γνωμοδότησης 121/2008 Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (Ε' Τμήματος) επί της οποίας φέρεται να στηρίζεται η ανωτέρω μεταβολή πρακτικής, παρίσταται αναγκαία η ακόλουθη διευκρίνιση.

Η επίμαχη γνωμοδότηση, ερμηνεύοντας το άρθρο 13 του Συντάγματος και τη συναφή κοινή νομοθεσία (άρθρο 1 α.ν. 1363/1938 όπως ισχύει σήμερα), δέχεται ότι «*το δικαίωμα προς ακώλυτη άσκηση της λατρείας ... τελεί υπό τις προϋποθέσεις: (α) του χαρακτήρος της θρησκείας ως γνωστής και όχι κρυφής, (β) της μη προσβολής της δημόσιας τάξης ή των χρηστών ηθών ..., (γ) της μη διενέργειας αθέμιτου προσηλυτισμού ή οποιασδήποτε άλλης επεμβάσεως σε βάρος της επικρατούσης*

θρησκείας. Υπό αυτήν την έννοια επομένως οι διατάξεις του άρθρου 13 του Συντάγματος επιβάλλουν στην Διοίκηση την υποχρέωση να εξακριβώσει, **πριν ακόμη χορηγήσει άδεια ιδρύσεως ναού ...**, εάν συντρέχουν οι εκτεθείσες προϋποθέσεις, υποχρεούμενη επί πλέον να ερευνά και για το **αν υπάρχει πραγματική ανάγκη** ιδρύσεως του ναού ... τόσο **από απόψεως αριθμού** των προτιθεμένων να χρησιμοποιήσουν αυτόν ..., όσο και **από απόψεως επαρκείας** των στην ίδια περιοχή υπαρχόντων ομοδόξων ή ομοθρήσκων ναών».

Εξειδικεύοντας, στη συνέχεια, όσον αφορά τα πολεοδομικά θέματα, η γνωμοδότηση διαλαμβάνει ότι «μία εκ των προϋποθέσεων ... είναι και αυτή της μη προσβολής των κανόνων της δημόσιας τάξης ... στην έννοια της δημόσιας τάξης περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων οπωσδήποτε και η **τήρηση των κανόνων της υφιστάμενης πολεοδομικής και ρυμοτομικής νομοθεσίας** ... κατά συνέπεια η Διοίκηση, **πριν ή προχωρήσει στην έκδοση της σχετικής αδείας λειτουργίας του ναού**, θα πρέπει να αιτείται παρά των ενδιαφερομένων, να προσκομίζουν, μεταξύ των άλλων δικαιολογητικών στοιχείων, και την σχετική άδεια από την πολεοδομική υπηρεσία ... σύμφωνα με τους κανόνες της διασταυρούμενης δράσης της Διοίκησης, διότι στην αντίθετη περίπτωση θα υπήρχε ο κίνδυνος μία υπηρεσία να εκδίδει, κατά τις αρμοδιότητές της, άδεια και μία άλλη να έρχεται και να την ανακαλεί».

Από τα δύο προπαρατεθέντα σκέλη του διατακτικού της γνωμοδότησης, ο Συνήγορος του Πολίτη συμφωνεί μόνο με το δεύτερο, δηλαδή με τη δυνατότητα πρόταξης των πολεοδομικών ελέγχων και συγκέντρωσης της τελικής αρμοδιότητας έγκρισης σε μία και μόνη υπηρεσία. Αντίθετα, το πρώτο σκέλος που αφορά γενικώς τις προϋποθέσεις ίδρυσης ναού, παρίσταται εξόχως προβληματικό,

- τόσο επειδή αφ' ενός ορίζει ως πρόσθετο κώλυμα όχι μόνο τον προσηλυτισμό, αλλά και «**οποιαδήποτε άλλη επέμβαση**» (χαρακτηρισμός στον οποίο θα μπορούσε να υπαχθεί και η απλή προσέλευση πιστών ακόμη και αν δεν συνιστά προσηλυτισμό), αφ' ετέρου εξειδικεύει ως αθέμιτη επέμβαση μόνο τη στρεφόμενη «**σε βάρος της επικρατούσης θρησκείας**», αναπαράγοντας δηλαδή κατά γράμμα τη σχετική ρύθμιση του Συντάγματος του 1952 και όχι εκείνη του ισχύοντος (υπό το οποίο, ήδη εδώ και 34 χρόνια, απαγορεύεται μόνον ο προσηλυτισμός, και μάλιστα χωρίς να υφίσταται διάκριση ως προς τη θρησκεία καθ' ης στρέφεται),
- όσο και επειδή παρεισάγει, μεταξύ των κατά τα άλλα θεμιτών ελέγχων, και εκείνον περί «**πραγματικής ανάγκης ιδρύσεως του ναού ... τόσο από απόψεως αριθμού των προτιθεμένων να χρησιμοποιήσουν αυτόν ..., όσο και από απόψεως επαρκείας των στην ίδια περιοχή υπαρχόντων ομοδόξων ή ομοθρήσκων ναών**», κατ' εμφανή παρέκκλιση από τη σχετική νομολογία, σύμφωνα με την οποία (απόφαση 20/2001 Αρείου Πάγου) «**το σύστημα αδείας για την ίδρυση ευκτήριου οίκου ... στοχεύει στην προστασία της δημόσιας τάξης και είναι κατ' αρχήν συμβατό τόσο προς το άρθρο 13 § 1 και 2 του Συντάγματος όσο και προς το άρθρο 9 § 1 και 2 της ΕΣΔΑ, μόνο όμως κατά το μέρος που ... περιορίζεται στον έλεγχο των προϋποθέσεων που τίθενται από τα άρθρα 13 § 2 του Συντάγματος και 9 § 2 της ΕΣΔΑ** (γνωστή θρησκεία, μη προσβολή της δημόσιας τάξης ή των χρηστών ηθών, μη άσκηση αθέμιτου προσηλυτισμού), **καθώς και των τυπικών προϋποθέσεων που απαιτούνται από τις διατάξεις του α.ν. 1363/1938 και του εκτελεστικού του διατάγματος για την παροχή της αδείας. Η απαίτηση από το**

νόμο προηγούμενης άδειας ... δεν προσκρούει ειδικότερα στις κατοχυρώνουσες την ελευθερία της θρησκευτικής λατρείας διατάξεις: (α) του άρθρου 13 § 2 του Συντάγματος, εφόσον η άδεια έχει διαπιστωτικό απλώς χαρακτήρα και χορηγείται πάντοτε, εκτός αν συντρέχουν οι προβλεπόμενες από τη διάταξη αυτή εξαιρέσεις, δηλαδή η θρησκευτική δοξασία είναι κρύφια και όχι γνωστή, ή η λατρεία προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη, ή σκοπείται προσηλυτισμός και (β) του άρθρου 9 της ΕΣΔΑ, εφόσον η άδεια αυτή προβλέπεται από τους πιο πάνω ειδικούς νόμους και αποτελεί το αναγκαίο μέτρο σε μία δημοκρατική κοινωνία που επιδιώκει ένα νόμιμο σκοπό, δηλαδή την προάσπιση της δημοσίας τάξεως, αφού είναι μέτρο ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο αυτό σκοπό».

Καθ' όσον, εν όψει των ανωτέρω, η προκείμενη αναφορά αφορούσε μόνο τα περι προηγούμενης πολεοδομικής εγκρίσεως και όχι τις λοιπές παραδοχές της γνωμοδότησης 121/2008 ΝΣΚ, ο Συνήγορος του Πολίτη δεν θέτει υπό αμφισβήτηση την προσαρμογή της συγκεκριμένης διοικητικής πρακτικής (και μόνον αυτής) στην εν λόγω γνωμοδότηση. Κατά τα λοιπά, όμως, υποχρεούται να επισημάνει ότι **ενδεχόμενη αναβίωση ελέγχων** «πραγματικής ανάγκης ... από απόψεως αριθμού ... και από απόψεως επαρκείας» είτε «μη διενέργειας ... οποιασδήποτε επεμβάσεως σε βάρος της επικρατούσης θρησκείας», κατ' υιοθέτηση του αντίστοιχου σκέλους του διατακτικού της γνωμοδότησης, θα μπορούσε να σύρει τη χώρα σε νέες περιπέτειες ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εξ ου και αξιοποιεί την παρούσα αλληλογραφία εισηγούμενος ανάκληση της αποδοχής της επίμαχης γνωμοδότησης ή παραπομπή αυτής στην οικεία ολομέλεια με νεώτερο ερώτημα.

Β. Έγγραφο ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
υπ' αρ. πρωτ. 226.09.2.1/29.7.2009
προς το ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
και το ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του σύμφωνα με τα άρθρα 3 & 4 ν. 3094/2003, εξετάζει αναφορά του νομικού προσώπου «...», ως εκπροσώπου της ομώνυμης θρησκευτικής κοινότητας. Από την αναφορά προκύπτει ότι το Ληξιαρχείο Αθηνών, παρεκκλίνοντας από πάγια και μακρά πρακτική του, αρνείται να προβεί σε ληξιαρχική καταχώριση γάμων τελεσθέντων από ποιμένες της εν λόγω θρησκευτικής κοινότητας, μη αρκούμενο, όπως άλλοτε, στον κατάλογο ποιμένων που τηρεί και κοινοποιεί στα ληξιαρχεία η οικεία Περιφέρεια (λ.χ. έγγραφο υπ' αρ. πρωτ. .../15.1.2008 Περιφέρειας Αττικής), αλλ' αξιώνοντας επί πλέον μνεία των ονομάτων **σε ξεχωριστό κατάλογο, τηρούμενο και κοινοποιούμενο στα ληξιαρχεία από το Υπουργείο Παιδείας**. Εκείνο πάλι, μη αρκούμενο σε δηλώσεις ονομάτων ποιμένων από την εν λόγω θρησκευτική κοινότητα, φέρεται ν' αξιώνει επί πλέον, προκειμένου να συντάξει και να προωθήσει τον εν λόγω κατάλογο στα ληξιαρχεία, **ακριβή αντιστοιχίση μεταξύ ποιμένων και νομίμως λειτουργούντων ναών** ή ευκτηρίων οίκων, παρά το γεγονός ότι διαθέτει ήδη βεβαίωση της συγκεκριμένης θρησκευτικής

κοινότητας ότι, κατά το δόγμα της, γάμος μπορεί να τελείται και εκτός ναού ή ευκτηρίου οίκου.

Εφ' όσον τα ανωτέρω δεν οφείλονται σε κακή συνεννόηση μεταξύ υπηρεσιών, θέτουν πολλαπλό ζήτημα νομιμότητας. Η αρμοδιότητα τέλεσης θρησκευτικών γάμων, υποστατών και εγκύρων κατά τον Αστικό Κώδικα, αναγνωρίζεται **σε θρησκευτικές κοινότητες (ήτοι σε ενώσεις προσώπων) και όχι σε κτίρια**, εξ ου και το Υπουργείο Εσωτερικών, αρχής γενομένης από την υπ' αρ. 2/24.12.75 «Γενική Διαταγή» του τότε Τμήματος Μητρώων, παγίως ενημέρωνε τα ληξιαρχεία ότι απαιτείται (και αρκεί!) όνομα και δείγμα υπογραφής ποιμένα. Έτσι, κάθε θρησκευτική κοινότητα που αντιστοιχεί σε θρησκεία κριθείσα ως «γνωστή», προκειμένου να τελήσει γάμους μεταξύ μελών της, υποχρεούται απλώς **να ενημερώνει τις αρμόδιες υπηρεσίες για την ταυτότητα των ποιμένων της**, των οποίων οι υπογραφές αρκούν προς πιστοποίηση τελεσθέντος γάμου. Συντρέχει μεν παράλληλη υποχρέωση κάθε θρησκευτικής κοινότητας να μεριμνά για την αδειοδότηση των ναών ή ευκτηρίων οίκων της και να μην θέτει αυτούς σε λειτουργία άνευ αδείας, πλην όμως η υποχρέωση αυτή ουδόλως επηρεάζει το ξεχωριστό ζήτημα του κύρους γάμων (ή βαπτίσεων, προκειμένου να καταχωρισθεί ληξιαρχικά το θρήσκευμα), καθ' όσον η θρησκευτική ελευθερία προφανώς συμπεριλαμβάνει και το **δικαίωμα κάθε θρησκευτικής κοινότητας να τελεί ιεροπραξίες εκτός ναών**, στις οικίες των μελών της, σε ξενοδοχεία, μεταφορικά μέσα ή ακόμη και εν μέση οδώ.

Επομένως, ενδεχόμενη επιμονή της διοίκησης σε συσχετισμό μεταξύ νομίμων ναών και πιστοποιημένων ποιμένων (ακόμη και αν οφείλεται απλώς σε συγγνωστή κεκτημένη ταχύτητα του Υπουργείου Παιδείας καθ' όσον η μέχρι τώρα αρμοδιότητά του εξηντλείτο σε αδειοδότηση ναών και σε πιστοποίηση της ιδιότητας καινοφανών θρησκείων ως «γνωστών») θα κινδύνευε να θεωρηθεί ότι συνιστά **παραβίαση της θρησκευτικής ελευθερίας** των μελών της εν λόγω θρησκευτικής κοινότητας, καθώς στην πράξη, και με δεδομένες τις εγγενείς καθυστερήσεις της διαδικασίας αδειοδότησης ναών, θα φαινόταν να καταλύει το δικαίωμά τους σε τέλεση θρησκευτικού γάμου. Επί πλέον, η πρακτική αυτή θα συνιστούσε **άνιση μεταχείριση** σε βάρος ορισμένων θρησκευμάτων, καθ' όσον η ληξιαρχική καταχώριση ορθοδόξων γάμων δεν προϋποθέτει προσκόμιση άδειας ναοδομίας.

Κατά το διάστημα που μεσολάβησε από την κατάθεση της αναφοράς, ο Συνήγορος του Πολίτη διερεύνησε ατύπως την πρακτική διαφόρων ληξιαρχείων της επικράτειας, ευελπιστώντας ότι πρόκειται για παρανόηση δυνάμενη να επιλυθεί δι' απλών διευκρινίσεων. Όχι μόνον, όμως, διαπίστωσε ότι η αξίωση αναγραφής ονομάτων ποιμένων σε κατάλογο του Υπουργείου Παιδείας αποτελεί ήδη τρέχουσα πρακτική σε περισσότερα ληξιαρχεία (χωρίς, πάντως, αναγωγή σε κάποια ρητή σχετική εγκύκλιο), αλλ' επί πλέον έλαβε και απ' ευθείας αναφορές από ενδιαφερόμενους νεονύμφους, των οποίων οι γάμοι **δεν κατέστη δυνατό να καταχωρισθούν**. Πιστοποιείται, συνεπώς, γενικότερο πρόβλημα, η διέξοδος από το οποίο, κατά τα ανωτέρω, φαίνεται απλή:

- είτε τα ληξιαρχεία θα πρέπει ν' αρκούνται, όπως ανέκαθεν, **στους καταλόγους ποιμένων που τηρούν και κοινοποιούν οι οικείες Περιφέρειες,**
- είτε, αν κριθεί σκόπιμη η συγκέντρωση της αρμοδιότητας αυτής και η περιέλευσή της στο Υπουργείο Παιδείας, εκείνο θα πρέπει ν' αρκείται στη συλλογή ονομάτων από τις δηλώσεις νομικών προσώπων που εκπροσωπούν «γνωστές» θρησκείες, **μη**

συγχέοντας τη διαδικασία αυτή με την αδειοδότηση ναών και ευκτηρίων οίκων.

Στη δεύτερη περίπτωση, πάντως, εφ' όσον δηλαδή προτιμηθεί η συγκέντρωση της αρμοδιότητας στο Υπουργείο Παιδείας, θα πρέπει επί πλέον να διερευνηθεί και το **κατά πόσον παρίσταται καν νόμιμη** τέτοια (αφ' εαυτής επαχθής, τουλάχιστον από άποψη χρονοτριβής και υπηρεσιακής εγγύτητας) μεταβολή της πάγιας σχετικής πρακτικής. Επί πλέον η μεταβολή αυτή, πριν καν αρχίσει εφαρμοζόμενη, θα έπρεπε **να έχει εκ των προτέρων γνωστοποιηθεί** σε όλες τις θρησκευτικές κοινότητες που διαθέτουν ποιμένες εγγεγραμμένους στους καταλόγους των οικείων Περιφερειών, ούτως ώστε εκείνες και τα ανύποπτα μέλη τους να μην καταλαμβάνονται εξαπίνης με την επίκληση καινοφανών και αναιτιολόγητων αξιώσεων.